

Türkiye’de Sosyoloji Öğretimi Üzerine Kapsamlı İlk Çözümleme: Hilmi Ziya Ülken

The First Detailed Analyses into Sociology Teaching in Turkey: Hilmi Ziya Ulken

Beyhan ZABUN

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Felsefe Grubu Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara/TÜRKİYE,
bzabun@gazi.edu.tr

ÖZ

Bu çalışmada ülkemizde yükseköğretim ve ortaöğretimde sosyoloji öğretimi alanında Hilmi Ziya Ülken tarafından yapılan ve 1956 yılında yayımlanan ilk kapsamlı araştırma incelenmiştir. Batıda ortaya çıkışına paralel olarak Osmanlı'nın son döneminde Türkiye'ye gelen sosyolojinin yükseköğretim ve ortaöğretimde kendi yer bulması zor olmamıştır. Öyle ki aynı dönemde birçok Avrupa ülkesinde ortaöğretim düzeyinde sosyoloji okutulmazken, ülkemizde 1924 yılında lise programlarında yer almıştır. Ülken, "Dünya'da ve Türkiye'de Sosyoloji Öğretim ve Araştırmaları" başlıklı kapsamlı çalışmasında sosyolojinin dünyanın değişik ülkelerinde gelişim sürecini incelemiştir. Bu çalışmayı önemli kılan yönü sosyoloji öğretimi alanından ülkemizde yapılan ilk çalışma olmasıdır. Bu çalışmadan önce ülkemizde sosyolojinin gelişimine ilişkin çalışmalar yapılmıştır ancak önceki araştırmaların hiçbirinde sosyoloji öğretiminin içeriği, yöntemi, sorunları vb. gibi konular incelenmemiştir. Ülken, araştırmasında sosyolojinin Türkiye'ye girişi, Fransız, Alman, İngiliz ve Amerikan sosyoloji ekollerinin Türk sosyolojisi üzerine etkilerini, Türkiye'de teorik ve uygulamalı sosyoloji araştırmalarının yetersizliğini, yükseköğretimde ve ortaöğretimde sosyoloji öğretimini ayrıntılı olarak ele almıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyoloji, Hilmi Ziya Ülken, Sosyoloji öğretimi, Sosyolojik araştırma.

ABSTRACT

The aim of the current study was to investigate the first comprehensive research carried out by Hilmi Ziya Ulken in the field of sociology at higher education and secondary education and published in 1956 in Turkey. Parallel with its emergence in the West, sociology which was introduced in the latest period of the Ottoman Empire could hardly find its place in higher education and secondary education, such that while it was not studied in most of the European countries, it was included in the secondary education curriculum in 1924 in Turkey. In his detailed study titled "Sociology Teaching and Researches in the World and in Turkey", Ulken investigated the developmental process of sociology in various countries of the world. The aspect that makes this study meaningful is that it was the first study carried out in the country in the field

of sociology teaching. There were some other studies carried out into the development of sociology itself before that study in Turkey, however, none of these studies did not examine the content, method, problems etc. of sociology teaching. In his study, Ulken investigated the introduction of sociology in Turkey, the impact of French, German, British and American sociology echoes on Turkish sociology, the insufficiency of theoretical and practical sociological researches and sociology teaching at higher and secondary education in detail.

Keywords: *Sociology, Hilmi Ziya Ulken, Teaching sociology, Sociological research.*

SOSYOLOJİNİN TÜRKİYE’YE GİRİŞİ ve GELİŞİMİ

Sosyoloji 19. yüzyılın sonunda Batı’da ortaya çıkışının ardından Türkiye’de Batılı filozof ve toplumbilimcilerin eserlerinden yapılan çeviriler, bu çeviriler üzerine yapılan yorum ve tartışmalarla ilerleyen yıllarda önemli gelişmeler göstermiştir. Ülkemize “sosyoloji” adı altında girişinin ilk yıllarından sonra, 25-30 yıl süreyle sosyoloji terimine karşılık olarak ilm-i muaşere, hikmet-i içtimaiye, ilm-i cemiyet, mebahis-i ilmümuavenese, ilm-i içtima, ilm-i içtimaiyat, içtimaiyat gibi terimler kullanılmıştır. Ülkemizde Cumhuriyetten önce 1910’lara doğru sosyolojik düşüncenin başlatıcıları olarak gerek yaşadıkları dönemde etki alanı bulmaları bakımından gerekse adlarının bugüne kadar gelmeleri bakımından Ziya Gökalp (1876-1924) ve Prens Sabahattin (1879-1948) görülmektedir (Ergun, 1979: 231).

Aslantürk’e (2000,127) göre sosyolojinin Batı’da ortaya çıkış şartları ile Türkiye’ye giriş sebepleri arasında benzerlikler vardır. Osmanlı toplumunun çöküş dönemine girmesi ile birlikte tarihçiler sosyal problemlerle ilgilenmeye başlamışlardır. Ancak ortaya çıkan problemleri açıklamada ve çözüm üretmede kullandıkları metotlar tarihin metotlarıdır. Bu noktada çözüm yolları üretebilmek için başka bir bilime ihtiyaç duyulmuştur. Bu tespit ve açıklamada sosyoloji iyi bir araç olarak görülmüş, bu görüşü destekleyen bir açıklama da Z. Fahri Fındıkoğlu yapmıştır. Fındıkoğlu’na göre sosyoloji ismi gibi varlığı yönüyle de bir Batı bilimidir. Başka isimler altında sosyoloji anlayışlarına uygun düşünce akımları bizim düşünce tarihimizde de bulunabilir. Türklerde de kültür sahibi diğer milletlerde olduğu gibi sosyal sorunlar üzerine düşünme tarihi vardır. Hatta diğer çeşitli milletlerdeki sosyoloji tarihi aşamaları ile bizim gösterdiğimiz aşamalar arasında benzerlikler görülmektedir. Pratik sosyal

siyasetten teorik sosyolojiye yükseliş bizde de aynı seyri takip etmiştir (Arslanoğlu, 2000: 23).

Bilimsel anlamda sosyolojinin ülkemize gelmesinden önce pek çok filozof, düşünür toplumsal olayları ele almış, incelemiş ve sorunlar için çözüm önerileri sunmuştur. Ancak bütün bunlar bilimsel olmaktan uzak, daha çok dini, ahlaki değerlendirmeler içeren düşüncelerdir. Örneğin, Orhun Abideleri Türk tarihinde sosyal sorunların çeşitli aşamaları ile ilgili önemli bir belgedir. İlk defa bu belgelerde Türklerin toplum hayatına ve bu hayatın doğurduğu sosyal sorunlara temas edildiğini görülmektedir. Bu belgelerden Türk toplumunun sosyal yapısı hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir. Aynı şekilde Farabi'nin El Medinetü'l Fazıla (Faziletli Belde) isimli eserinde değindiği konular, Koçi Bey'in, devletin gerileme sebepleri ve çözüm yolları hakkında 4. Murat'a sunduğu raporu, Katip Çelebi'nin "Bozuklukların Düzeltmesinde Tutulacak Yollar" adlı eserinde değindiği sorunlar Türk düşünce tarihinde sosyal olayların önemli bir yeri olduğunu göstermektedir (Arslantürk, 1992: 77).

Tüfekçioğlu'na (1991:141) göre ülkemizde sosyoloji, giriş ve gelişim sürecindeki sorunlar ve bütün aktarmacı karakterine karşılık önem kazanmayı başarabilmiştir. Sosyoloji bu önemi toplumunun önünde duran sorunlar karşısında takındığı tavırla sağlamıştır. Batıdan aktarma bir bilim olmasına rağmen toplum sorunlarına kayıtsız kalmayıp ve uygulama alanı bulmasıyla Türk sosyolojisi kendi kimliğini inşa etmeye çalışmıştır. Bu uygulama alanı yeni rejimin kuramsal temellerinin düzenlenmesi sürecinde Osmanlı'nın yıkılışından sonra yeni rejimin beklentileri ve sorunlarıyla paralellik göstermiştir.

Bilimsel anlamda sosyoloji Türkiye'ye Ziya Gökalp aracılığıyla girmiştir. Sosyoloji'nin ülkemizde gelişmesi için katkı sağlayan düşünürler arasında Ziya Gökalp, Prens Sabahaddin Necmeddin Sadak, Mehmet İzzet, İsmail Hakkı Baltacıoğlu gibi isimler sayılabilir. Kongar ve Kaçmazoğlu Cumhuriyet dönemi sosyoloji tarihini, özelliklerine göre bazı dönemlere ayırma eğilimindedir.

Kaçmazoğlu'na (1991-145) göre 1960 öncesi Türk Sosyolojisi teorik-felsefi-soyut bir çeviri anlayışına dayanmaktadır. 1980 sonrasında ise bu anlayış değişmemekle beraber kısmen saha araştırmalarının, pratik çalışmaların ön plana çıktığı görülmektedir. 1960’ların Türk sosyolojisi bir uçtan diğer uca savrulmuş; felsefi ağırlıklı teorik boyutlardan ne aradığını bilmeyen, varsayımsız, sorunsuz, teorik temeli olmayan, sadece alan araştırmalarının önemsendiği, anket tekniğinin geçerli olduğu aşırı deneysel uca sıçramış, Mübeccel Belik Kıray’ın deyimi ile “anlamı belirsiz” araştırmalar gündemi tamamen etkisi altına almıştır.

Kongar (1996: 15-21), Türk sosyolojisinin gelişimini büyük ölçüde dönemsel, siyasal şartlara bağlamış ve Türkiye’de sosyolojinin gelişimini altı dönemde ele almıştır.

1923-1938 döneminin belirgin özelliği sosyolojinin yeni bir toplum yaratma çabalarından büyük ölçüde etkilenmiş olmasıdır. Başta Ziya Gökalp olmak üzere o dönem düşünürleri hem çevreye sosyolojiyi tanıtmak hem de yeni bir toplumun bilimsel temellerini atmak görevini üstlenmişlerdir.

Ziya Gökalp 1911’de Selanik İdadisinde sosyoloji dersleri vermesinin ardından 1913’ten sonra Darülfünun Edebiyat şubesinde İctimaîyat kürsüsünü kurarak bu dersleri vermiştir. Sosyolojiyi insani zümreler ve müesseseler bilimi olarak gören Ziya Gökalp batılı anlamda sistemli ve bilimsel sosyolojik düşünceyi ülkemize getiren düşünürdür (Arslanoğlu, 2012:24).

Ziya Gökalp, Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılışı döneminde, kurulacak yeni topluma ilişkin çıkış yollarını batı sosyolojisi tarafından geliştirilmiş olan kavramları kullanarak açıklamaya çalışmıştır (Kongar, 1996, 33)

1938-1950 arasına tekabül eden ikinci dönemde daha önceki dönemin özelliklerine karşı tepkiler oluşmuştur. Üniversitede akademik ve bilimsellik yolunda önemli gelişmeler olmuştur.

Kongar’a göre üçüncü dönem olan 1950-1960 yılları arası Türk sosyoloji tarihi açısından bir kısırlık dönemidir. Bu dönemde araştırma ve incelemeler son derece

sınırlıdır. Ancak sınırlı sayıda kuramsal bazı çalışmalar yapılmış ve yayınlanmıştır. Örneğin Hilmi Ziya Ülken “Sosyoloji Problemleri”ni 1955 yılında yayımlayabilmiştir.

1960 sonrası dönemde İstanbul Edebiyat Fakültesi’nde Cahit Tanyol, İktisat Fakültesi’nde Cavit Orhan Tütengil, Ankara’da Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde İbrahim Yasa, Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nde Mübeccel Kıray veri toplayıcı ve kuram irdeleyici çalışmalara öncülük etmişlerdir. 1960 sonrası dönem gerek üniversite içi gerekse üniversite dışı sosyoloji çalışmalarının geliştiği dönemdir. Dönemin önemli özelliği İbrahim Yasa, Nermin Abadan gibi sosyologların kuramsal çalışmalar dışında alan araştırmalarına yönelmeleridir.

Kongar’a göre 1970 sonrası Türk Sosyolojisi döneminin siyasi kargaşasının kurbanı olmuştur. Bu dönemde sosyolojinin gelişimi önemli ölçüde aksamıştır.

Günümüzde ise sosyoloji artık gerek eğitimde gerekse bilimde yadsınamaz bir yer ve işlev sahibi olmuştur. Bu nedenle de siyasal dalgalanmalara karşı daha korumalı bir düzeye erişmiştir. Sosyolojinin eriştiği bu düzeyle kuramsal ve uygulamalı üretimi birbirini destekleyici niteliktedir. Kongar’a göre sosyoloji bugün sadece üniversiteyle sınırlı değildir. Üniversite dışında da önemli araştırmalar yapılmakta ve yayınlanmaktadır.

Hilmi Ziya Ülken (1901-1974)

3 Ekim 1901 yılında İstanbul’da doğan Hilmi Ziya Ülken’in entelektüel eğilimleri İbn-ül Emin Mahmut Kemal’in toplantılarında şekillenmeye başlamıştır. 1918 yılında başlayan ancak tamamlamadığı tıp öğreniminin ardından girdiği Mülkiye’den 1921 yılında mezun olmuştur. Bu süreçte felsefe ve coğrafyaya olan ilgisine bağlı olarak İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Beşeri Coğrafya kürsüsüne asistan olmuş aynı zamanda felsefe tarihi ve ahlak sosyolojisi öğrenciliğini sürdürmüştür.

Ülken, Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı liselerde tarih, coğrafya ve felsefe hocalığı, bakanlığın İstatistik ve Sicil Dairesi, Talim ve Terbiye Kurulu Çeviri Bürosu gibi bazı birimlerinde bürokratik görevler almıştır. 1928-1929 yılları arasında askerlik görevi sırasında kitle psikolojisi alanında çalışmalar yapmıştır. Atatürk’ün talimatıyla

Almanya’ya gönderilmesinin ardından Türkiye’ye dönüşünde Edebiyat Fakültesi Türk Tefekkür Tarihi kürsüsü doçentliğine, 1936’da İçtimai Doktrinler Tarihi öğretim üyeliğine atanmıştır. Ülken, 1940’da Prof. Von Aster’in önerisiyle felsefe profesörlüğüne yükseltilmiştir. 1960’da üniversiteden uzaklaştırılan Ülken, yasa değişikliği sonrası İstanbul Üniversitesi’ne dönmeyi reddetmiş, 1973 yılında emekli oluncaya kadar Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde görevini sürdürmüştür. Evli ve bir çocuk babası olan Ülken, 5 Haziran 1974 yılında vefat etmiştir (Uygun-Özer, 1996: 147-149).

Toplum bilimlerinin hemen hemen her alanında eser veren, kitaplar ve makaleler yazan Ülken, ülkemizde sosyolojinin gelişmesi adına da hizmetler yerine getirmiştir. Ülken, İstanbul Üniversitesi, Sosyoloji Kürsüsünün ve Sosyoloji Enstitüsü’nün kuruluşunun ardından gelişmesinde önemli katkılar sağlamıştır. 1960’lı yıllarda kürsünün çok zengin bir kitaplığa sahip olmasını ve Sosyoloji Dergisi’nin 2. dizisinin 1941’den 1960’a kadar 15 sayı şeklinde çıkmasını sağlamıştır. Dergi, Ülken’den sonra 1968’e kadar iki sayı bir arada şeklinde 21-22. sayıya kadar yayımlanabilmiştir. Bu örnek, Ülken’in ülkemizde sosyoloji alanına yayıncılık bakımından katkısını ortaya koymaktadır (Sezer, 2008: 9).

Sezer (2008:14)’e göre Ülken’in Sosyoloji El Kitabı, Sosyoloji Sözlüğü gibi çalışmalarla Türkiye’de sosyolojiye temel olacak eserleri Türkçeye kazandırma çabaları önemlidir. Ülken’e yöneltilen “aktarmacı” eleştirilerine rağmen ülkemizde sosyal bilimlerin önemli alanlarındaki ilk eserler Ülken’in eserleri olmuştur.

Ülkemize giriş sürecinden sonraki gelişmelere bağlı olarak sosyoloji alanının sahipsiz olması Ülken’in çalışmalarında belirleyici olmuştur. Dönemsel değişikliklere bağlı olarak sosyolojinin daha çok ideolojik bir işlev ifa etmesinin ardından önemini kaybederek yurttaşlık bilgisi işlevi görmesiyle Ülken bilimsel sosyolojik düşüncelerinin ve bu doğrultuda eserlerinin alt yapısını oluşturmaya başlamıştır. Sezer’e (2008:15) göre sosyolojiyi yoktan var etme, belli zaman kesitinden ve şartlardan bağımsızlaştırma çabası Ülken’in üstlendiği önemli bir görevdir.

Ülken'in Toplumu Anlama Yaklaşımı

Ülken, toplumu anlamada yöntem yaklaşımını sosyolojik yöntemin temel unsurlarını birleştirerek “İçtimai Rasathane” benzetmesi ile temellendirmeye çalışmıştır. Toplumbilimlerinin doğa bilimlerinin yöntemleri ile çalışması gerektiğini ileri süren pozitivist yaklaşımlarını analizi ve eleştirisinin ardından Ülken, İlahi Kader, İbn Haldun'un yöntem anlayışı olarak Tabii Kader ve Batı düşünce tarihinde yer alan ideal toplum anlayışlarını irdelemiştir. Bu yöntem analizinde Ülken, sosyolojinin “madde ile değil, insan ile uğraştığı için insanın maddeye nazaran özerkliğinin gözden kaçırılmaması gerektiğini belirterek sosyolojinin üç temel işlevi olduğunu belirtmektedir:

- İçtimai Muayene
- İçtimai Teşhis
- İçtimai Tedavi

İçtimai muayene kavramsallaştırmasında Ülken (2008: 2), Amerika, İngiltere ve Belçika'daki sosyolojik yaklaşımı örneklendirerek, İçtimai Tetkik Büroları kurulmasını ve bu büroların toplumsal yapının sınırlı, belirli unsurları üzerinde monografi çalışmaları yapılmasını ve bu çalışmaların belirli aralıklarla tekrarlanmasını önermektedir. İçtimai Büroların hazırladığı muayene sonuçları diğer toplumlarla karşılaştırılmalı olarak ele alınmalıdır ve toplumun işleyen, işlemeyen yönleri saptamalıdır. Bu saptamalar doğrultusunda tedavi aşamasında ise eğitim, sağlık, hukuk, iktisat vb. alanlarda planlamalar yapılmalı, politikalar geliştirilmeli ve uygulamaya konmalıdır.

Yöntem önerisinde Ülken'in kullandığı tıbbi terminoloji dikkat çekmektedir. Örneğin toplumsal sorunların tespiti aşamasında Ülken bu yaklaşımla “bir radyografi filmi gibi her şeyi yerli yerinde bütün incelikleri ile tespit etmek”ten söz etmektedir. Benzer şekilde yöntemin uygulamasında diğer doğa bilimlerinin yöntemlerine ilişkin yaptığı mecazlı göndermeler Ülken'in sosyolojinin yöntemi bakımından pozitivist yaklaşımın etkisinde olduğunu göstermektedir. Ayrıca toplumsal sorunların çözümünün sosyoloji

ile olacağını iddia etmek sosyolojizm olarak bugün geçerliğini yitirmiştir. Ülken’in açıklamasında ayrıntılandığı şekli ile toplumsal sorunların çözümü, sosyolojinin ortaya koyacağı veriler doğrultusunda normatif yaklaşımlarla, politika, eğitim vb. diğer sosyal kurumlarla gerçekleştirilebilir.

Dünyada ve Türkiye’de Sosyoloji Öğretimi

Ülken (2008: 1), önsözde eserin, 1950’den itibaren gazetelerde yazdığı sosyoloji öğretim ve araştırmalarına ilişkin yazdığı yazıların derlemesi olduğunu belirtmektedir. Kitabın dünyada sosyoloji öğretimine ilişkin kısa bölümlerini Uluslararası Sosyoloji Cemiyeti toplantılarında yabancı bilim adamlarının bildirimlerinden ve kısa notlardan ve UNESCO tarafından yayımlanan Yüksek Öğretimde İçtimai İlimler başlıklı kitaptan yaptığı özetlerden oluşturduğunu belirtmiştir. Söz konusu iki cilt olarak yayımlanan kitapta değişik ülkelerden seçilmiş sosyoloji ekolleri, üniversitelerdeki sosyoloji, sosyal psikoloji kürsüleri niceliksel olarak karşılaştırmalı bir yaklaşımla incelenmiştir. Bu karşılaştırmalarda öğretim elemanlarına, öğrencilere, mezunlara, öğretim araçlarına, sınavlara girenlere, öğretim yöntemlerine, öğretim elemanlarının yetişme/yetiştirilme tarzlarına değinilmiştir.

Ülken (2008:3)’e göre sosyoloji genç bir bilim dalı olarak ortaçağ geleneğini devam ettiren üniversitelerde kendine yer bulmakta zorlanmıştır. Metafizik ve gelenekçi felsefe ekollerinin egemen olduğu üniversitelerde sosyoloji kürsülerinin kurulması gecikmiştir, örneğin Fransa sosyolojinin anavatanı olmasına rağmen Fransız üniversitelerinde sosyoloji kürsülerinin ve araştırma enstitülerinin kurulması daha sonra gerçekleşmiştir. Ülken’e göre bu durum Auguste Comte ve Le Play’in üniversite dışında yetişmiş ve çalışmış düşünürler olmalarından kaynaklanmaktadır. Buna rağmen Fransa’da Le Play ekolünün oluşturduğu etki, kurulan araştırma enstitüleri, yapılan yayınlar sosyolojinin üniversite ve ortaöğretimde öğretimine ilişkin önemli sonuçlar doğurmuştur.

Amerika Birleşik Devletleri’ne sosyoloji öğretiminin nispeten geç girdiğini belirten Ülken (2008:14)’e göre, sosyolojin devlet tarafından himaye edilmesi, büyük yatırımlar yapılarak araştırma enstitülerinin kurulmasından dolayı sosyolojin ABD’de kolay ve

hızlı kabullenildiğini ortaya koymaktadır. Bu süreçte Amerikan sosyolojisinin karakteristiğinin şekillenmeye başlaması, yöntemsel gelişmeler, yapılan araştırmalar somut sonuçlar doğurmuştur. Bu sonuçlar arasında Amerikan Sosyoloji Derneği'nin kurulması, ünlü İçtimai İlimler Ansiklopedisi, Umumi Sosyoloji Eserler Katalogu ve Sosyoloji Sözlüğü'nün yayımlanması sayılabilir. ABD'de üniversiteler ve kamu kurumları dışında Rockefeller, Culver gibi özel girişimcilerin ve vakıfların kurduğu sosyolojik araştırma merkezleri sosyolojiye olan ilgiyi daha da arttırmıştır.

Dünyanın farklı ülkelerinde sosyoloji öğretiminin tarihsel gelişim seyrini ayrıntılı inceleyen Ülken, bu bağlamda sosyolojinin daha çok Almanya, İspanya, İtalya, Latin Amerika ve Balkan ülkelerinde Fransa ve Amerika'dan daha farklı bir çerçevede nasıl geliştiklerini karşılaştırmalı olarak ortaya koymuştur. Bu ülkelerde sosyolojinin felsefeden ayrılma, müstakil bir bilim olma süreçlerini, sosyolojinin yönteminin gelişmesini ve yapılan sosyolojik araştırmaları incelemiştir. Söz konusu ülkelerin sosyolojilerinin gelişmesinde Fransız ve Amerikan sosyoloji ekollerinin etkisini de inceleyen Ülken, sosyolojinin alt disiplinlerinin gelişimini ve sosyolojik düşünce ve araştırmaların politikalara dönüşmesinin ya da dönüşmemesinin sonuçlarını da incelemiştir. Bu noktada Ülken'in konuyu tartıştığı yıllar dikkate alınarak dönemin Sovyetler Birliği'nde ve Sovyet etki ve kontrolünde olan Demir Perde ülkelerinde sosyolojinin gelişmediğine ilişkin tespiti önem arz etmektedir. Ülken tespit ettiği bu durumun gerekçelerini analiz etmemiştir. 1940'lı yıllar için yapılan bu tespit Sovyetler Birliği'ndeki devlet yapısı ve toplumsal yapı dikkate alındığında siyasal/ideolojik ortam ve şartların sosyolojinin, benzer şekilde diğer insan bilimleri gibi gelişmesi için uygun ortamı bulamadığını göstermektedir (Ülken, 2008:44-45).

Türkiye'de Sosyolojik Araştırma Yapma Güçlüğü

Toplumsal sorunların anlaşılmasında sosyolojik araştırmaların önemine işaret etmesinin ardın Ülken (2008: 6-8), dönemsel olarak Türkiye'de toplum üzerine araştırma yapılmasını zorlaştıran ve bazı durumlarda imkânsız kılan sorunları şu şekilde sıralamıştır:

- Araştırma girişimini ve araştırmacının motivasyonunu engelleyen bürokratik engeller
- Sistematik araştırmalar yapılmasını sağlayacak “İçtimai Araştırma Bürosu” şeklinde kurumların bulunmaması
- Siyasi olaylara paralel olarak ortaya çıkan toplumsal gerginlikler
- “Bilim için bilim” yaklaşımından farklı olarak, ideolojik motivasyonlarla, “siyasi reform için bilim” yaklaşım ve uygulamaları
- Kavramsalcılık ve soyut, ideal düşüncelerden kurtulamayan, deneysel çalışmaların önemini kavrayamamış Skolastik bilim anlayışı

Ülken, tespit ettiği bu sorunlara paralel olarak Türkiye’de sosyolojik araştırma yapma/yapamama olgusunu Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Almanya, Fransa, Polonya ve Çekoslovakya ile karşılaştırmalı olarak ele almıştır. Uygulamalı sosyoloji araştırmaların yapılması gerekliliği ve önemini analiz eden Ülken, ülkemizde teorik ve uygulamalı sosyolojinin gelişiminde Prens Sabahattin ve Mehmet Ali Şevki’nin önemini vurgulamış ancak bu bilim adamlarının dönemsel bazı olumsuz şartlardan kaynaklı olarak çalışmalarını zenginleştiremediklerini, ardından gelenlerin ise bu alanı yeterince geliştiremediklerini vurgulamıştır. Ülken’e göre Ziya Gökalp ve sonrasında Gökalp çizgisinde oluşan ekol, Türkiye’de daha çok teorik sosyolojinin gelişmesini sağlamış, uygulamalı araştırmalara gereken önem verilmemiştir. Bunun sonucu olarak, monografi, sosyometri, istatistik analiz, vb. yöntem ve tekniklerin kullanılması ile araştırılması gereken, toplumsal farklılaşma, toplumsal kurumlar ve değerlerde değişim vb. alanlarda toplumsal yapıyı bilimsel olarak anlamamıza yardımcı olacak araştırmalar yeterince yapılmamıştır.

Sosyolojinin diğer sosyal bilimlerle ilişkisi ve sosyolojik araştırmalarda, toplumu anlamada sosyolojinin diğer sosyal bilimlerden nasıl yararlanması gerektiğini tartışan Ülken, ilkel topluluklar üzerine dünyada(Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Meksika, İtalya vb.) yapılan araştırmalardan kısa örnekler vermiştir. Türkiye’nin toplumsal yapısını sosyolojik olarak araştırmada antropoloji ve etnolojinin önemine

değinen Ülken, köy monografileri, göçebeler üzerine yapılan sınırlı araştırmaların daha önce belirttiği “İçtimai Rasathane” için yeterli olmadığını vurgulamıştır.

Dünyada sosyolojinin gelişimine paralel olarak yaşanan sorunları ayrıntılı olarak çözümleyen Ülken, Milletlerarası Sosyoloji Cemiyet’inin kuruluşu, gelişimi, işlevleri ve sorunlarını, UNESCO’nun sosyal bilimler öğretimini, özellikle sosyolojinin bir bilim olarak gelişimi ve üniversitelerde öğretimini destekleyişi konusundaki süreci detaylı olarak incelemiştir.

Genelde toplum bilimleri özelde sosyolojinin üniversitelerde öğretimine ilişkin şu sorunları tespit eden ve öneriler ortaya koyan Ülken'e (2008:24-25) göre:

- Toplum bilimlerinin öğretimi, özellikle üniversitelerde, ideolojiler ve siyasi kaygılardan tamamen bağımsız, objektif, tarafsız bir çalışma alanı oluşturmalıdır. Dar çerçeveli bakış açılarının zihniyet gelişimi açısından zararlı sonuçlar doğurması kaçınılmazdır.
- Toplum bilimleri alanındaki araştırmaların genel ve özel amaçları olmalıdır. Objektif bir yaklaşımla yapılması gereken bu araştırmalarda dikkat edilmesi gereken en temel noktalardan birisi de karşılaştırmalı araştırmaların yapılmasıdır.
- Toplum bilimleri uluslararası uzlaşmaları ve kültürel birleşmeleri doğurmalıdır.

Ülken’in genel olarak sosyolojiden ve sosyoloji öğretiminden beklentilerini ideal olarak ortaya koyduğu yaklaşımı, sosyal bilimlerin ideolojik karakterinden ve dünyada devam eden küresel, yerel toplumsal sorunlardan kaynaklanmaktadır.

Hilmi Ziya Ülken’e Göre Türkiye’de İçtimai İlimler Öğretimi

Türkiye’de sosyolojinin bir bilim olarak gelişimi sürecindeki dönüm noktalarını incelerken Ülken, Türk Sosyoloji Cemiyeti’nin kuruluşuna, yükseköğretim ve ortaöğretimde çıkartılan sosyoloji dergilerine özel önem vermiştir. Sosyoloji Cemiyeti’nin kurulmasının dünyada Sosyoloji Cemiyeti’nin kuruluşunun ardından temel bir ihtiyaç olduğunu belirten Ülken, bu konuda ortaya çıkacak toplumsal bilincin

ve mesleki dayanışma bakımından bu şekilde örgütlenmenin önemine işaret etmiştir. Ülken (2008, 30-32), bu önemli dönüm noktaların şu şekilde sıralamıştır:

- 1908, Ulum-ı İktisadiye ve İctimaiye dergisinin yayımlanması
- 1917, Ziya Gökalp tarafından İctimaiyat dergisinin yayımlanması
- 1919, Mehmet Ali Şevki tarafından Meslek-i İctimai Cemiyeti’nin kurulması
- 1927, Servet Berk ve lise öğretmenlerinin çabalarıyla Felsefe ve İctimaiyat Cemiyeti ve aynı adlı derginin kurulması
- 1932, Muallimler Birliği’nde haftalık sosyoloji konferanslarının düzenlenmesi

Ülken (2008:51)’e göre bu kronolojide ortaya çıkan gelişim seyri sosyolojinin yetersiz de olsa Türkiye’de kendine yer bulmaya başlaması, aynı şekilde üniversitelerde ve ortaöğretimde öğretilmeye başlanması açısından önem arz etmektedir. Sosyoloji öğretimine ilişkin bu süreçteki gelişmeleri Ülken şu şekilde sıralamıştır:

- Dernek çalışmalarının sonucu olarak ortaöğretimde sosyoloji dersinin yerleşmesi
- Edebiyat Fakültesi sosyoloji Kürsüsünün kurulması
- İktisat Fakültesi Sosyoloji Kürsüsünün kurulması
- İktisat Fakültesi İctimaiyat Enstitüsü’nün kurulması
- İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde sosyoloji derslerinin okutulmaya başlanması
- Bir kürsü ya da enstitü bulunmamakla beraber Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesine sosyoloji okutan bir doçentin atanması
- Mülkiye ve Ticaret Mektebi programlarında sosyoloji dersinin yer alması

1930’lardan itibaren dernekler, öğretmen birlikleri, yayıncılık alanındaki faaliyetler ve kamu kurumları bünyesinde yer alan toplumsal araştırmalar birimlerinin çalışmaları sonucunda sosyolojiye gösterilen ilgi artmaya başlamıştır. İstanbul Valiliği bünyesinde Köycülük Bürosunun kurulması, İstatistik Genel Müdürlüğü’nün kurulması Kriminoloji Enstitüsü bünyesinde sosyolojik araştırmaların yapılmaya başlanması sosyoloji ve diğer toplumbilim araştırmalarına verilen önemi göstermektedir. Bu dönemde lise

öğretmenlerinin yaptığı araştırmalar, çıkartılan dergiler, broşür vb. diğer yayınlar, sosyoloji öğretiminin lise düzeyindeki durumunu anlamak bakımından önemlidir. Ülken (2008:52)'e göre üniversite bünyesinde başlayan ilk bilimsel sosyal bilimler öğretimi Osmanlı İmparatorluğu döneminde Mülkiye Mektebi ve Hukuk Fakültesi'nde başlamıştır ancak bu öğretim yöntem ve içerik bakımından sosyolojiden ve diğer sosyal bilimlerden uzak bir yaklaşımla gerçekleştirilmiştir. Meşrutiyetin ilk yıllarında felsefenin gücü ve etkisine paralel olarak İktisadi ve İçtimai İlimler Mecmuası bünyesinde bir araya gelen bilim adamları "*eski usul normatif ilimler tedrisi*" yerine içerik ve yöntemi ile farklılaşan müstakil bir bilim olarak sosyolojinin öğretimine önem verdiler. Ziya Gökalp'in Darülfünun İçtimaiyat kürsüsünü kurması ve geliştirmesinin ardından bu alanda çalışacak bilim adamları yetişmeye başlamıştır. Ülken'e göre bu dönemde devlet nezdinde ve ortaöğretimde gerek sosyolojiye gerekse diğer insan bilimlerine gereken önem gösterilmiyordu. 1913 yılında ilk kez liselerin onuncu ve on birinci sınıflarına felsefe dersleri konmuştur. 1922 yılında felsefe dersine "Hukuk ve İktisat Bilgisi" eklenmiştir ancak bu ders içeriği itibarıyla Tanzimat döneminin "Ahlak ve Medeni Bilgiler" dersinin yerine geçmektedir. Ülken'e göre bu süreç ortaöğretimde insan bilimleri öğretimi için önemli adımların atıldığı bir süreçtir. Türkiye'de ortaöğretim programlarına sosyoloji dersinin eklenmesi 1924 yılında gerçekleşmiştir.

Sosyoloji dersi 1924 yılı lise ve muallim mektepleri ders dağılım çizelgelerine İçtimaiyat adı ile eklenmiştir. Yeni programda yer alan şekli ile sosyoloji dersi "Ahlaki ve Medeni Bilgiler", "Hukuk ve İktisat" derslerindeki "*sistemsiz, dağınık malumatı*" sistematize eden, içeriği bakımından bilimsel sosyolojinin kavram, problem ve yaklaşımlarını ortaya koyan bir derstir. Sosyoloji dersi 1924 programı, ders dağılım çizelgesinde bağımsız bir ders olarak ya da felsefe ile birlikte, 11. sınıflarda "Felsefe ve İçtimaiyat" adı altında 2 saat, 12. sınıf Fen şubesinde 4, Edebiyat şubesinde ise 6 saat şeklinde düzenlenmiştir. Edebiyat şubesinde okutulan 6 saat dersin 2 saati psikoloji dersi için ayrılmıştır. 1934 yılında felsefe ve sosyoloji dersi toplam 7 saate çıkartılmıştır. Öğretmen okullarında ise Tanzimat döneminden bu yana okutulan "Risale-i Ahlak" ve "Tedbir-i Menzil" dersleri sosyoloji dersi bünyesinde

sistemleştirilmiş ve bilimselleştirilmiştir (Ülken, 2008: 53). Ülken’e göre bu süreçte sosyoloji lise ve öğretmen liselerinde içeriği itibari ile bütün “*İçtimai İlimler*”in yerini tutuyordu.

Türkiye’de üniversiteden liselere doğru felsefe ve sosyoloji derslerinin yayılışında yetişen genç bilim adamlarının, eğitim çevrelerinin ve dönemin siyasal iktidarının konuya gösterdiği önemin büyük etkisi olmuştur. Bu noktada, Türkiye’de sosyolojinin Sovyetler Birliği ve bazı doğu ülkelerinde olduğu gibi gelişmesini engelleyici unsurların ortadan kalkmasıyla kendine yaşam ve gelişim alanı bulması önem arz etmektedir. Sosyoloji için açılan bu alanda bundan sonraki süreçte gelişiminde temel belirleyici unsurlardan birisi de Ülken’e göre eğitim sistemimiz üzerindeki Fransız etkisi olmuştur. Öyle ki, bu dönemde örneğin Almanya ve İtalya’da ortaöğretim programlarında sosyoloji dersi yer almamaktadır. Ülken, söz konusu Fransız etkisini ders kitapları boyutunda eleştirmiştir. Liselerde ve öğretmen okullarında ilk yıllarda okutulacak kitap olmadığından Fransa’da öğretmen okulları için hazırlanan ders kitabı Türkçeye çevrilerek okutulmuştur. Bu uygulama Ülken’e göre ülkemizde Fransız metodu ve Durkheim etkisinin yerleşmesinde belirleyici olmuştur. Bu sürece paralel olarak İlahiyat Fakültesi, Amme İdaresi Enstitüsü gibi kurumların programlarında sosyoloji ve din sosyolojisi vb. diğer sosyoloji alt disiplinleri derslerinin yer almasıyla üniversite düzeyindeki sosyoloji öğretimi daha da gelişmeye devam etmiştir. Bu süreçte 1945’e kadar belirgin olarak etkisini sürdüren Fransız ekolü, yerini Anglo-Sakson sosyoloji anlayışı ve öğretimine bırakmaya başlamıştır. Ancak bu etki de uzun bir süre tam anlamıyla yerleşmemiştir. Üniversitelerdeki öğretim ve araştırma şekli de, ortaöğretimdeki programlar ve ders kitapları da yeni yaklaşıma göre düzenlenememiştir.

Ülken, sosyolojinin bir bilim olarak bir toplumda gelişmesinin, yerleşmesinin önemini ve Yakın ve Ortadoğu’da sosyoloji öğretimini tartıştığı “Yakın ve Ortadoğu Ülkeleri İçtimaiyat Cemiyeti”nin kurulmasını önerdiği çalışmasında, bu kuruluşa Türkiye’nin öncülük edebileceğini çünkü söz konusu coğrafyada bu deneyim ve birikime sahip tek ülkenin Türkiye olduğunu belirtmiştir. Ülken (2008, 57) bu iddiasını şu şekilde temellendirmiştir:

- Türkiye’de geleneksel bir yaklaşımla da olsa insan bilimleri öğretiminin köklü bir geçmişi vardır.
- Türkiye’de insan bilimleri öğretiminin gösterdiği gelişim, Batıda bu bilimlerin ortaya çıkışına paralel bir seyir izlemiştir.
- Sosyolojinin doğuşundan önce de normatif bir içerikle de olsa Mülkiye, Hukuk ve Edebiyat Fakültesinde benzer içerikli dersler okutulmuştur.
- Fransız ve Anglo-Sakson ekolün etkisi ile Türkiye’de sosyoloji tartışılan kavram, problemler ve gelişen yöntem anlayışı bakımından önemli bir gelişme göstermiştir.

Yukarıdaki tespitlerin yanında Ülken, Türk sosyolojinin genel olarak teorik düzeyde kaldığı, bu teorik çerçevenin ise Batıdan aktarıldığı ve uygulamalı araştırmaların yapılamadığı eleştirilerini tekrarlamıştır. Ülken eleştirdiği noktalara ilişkin tespitlerini ise şu şekilde sıralamıştır:

- Sosyolojik araştırmalar verimli-etkin bir boyuta ulaşamamaktadır.
- Çeşitli araştırma girişimleri birbirinden habersiz olarak devam etmiş ve önemli bir kısmı sonuçsuz kalmıştır.
- Araştırma çalışmalarını organize edecek bir dernek ve yapılan araştırmaların sonuçlarının yayımlanacağı yayın organları yoktur.
- Yapılan araştırmaların önemli bir kısmı yöntem ve içerik bakımından bilimsel nitelikten yoksundur.

Yukarıda yaptığı tespitlerden hareketle Ülken’e göre Türkiye’de bir sosyoloji anlayışının oluşması için bazı önlemlerin alınması gerekmektedir. Öncelikle sosyal psikoloji, kültür antropolojisi vb. diğer sosyal bilimlerle birlikte yapılacak Türkiye’nin toplumsal yapısına ilişkin çok çeşitli araştırmalarla bir literatürün ortaya çıkması gerekmektedir. Bu yaklaşımla, kriminoloji, demografi, iktisat vb. uygulamalı ve sonuçları politikalara veri sağlayacak bilimlerle birlikte zengin bir insan bilimleri içeriği ortaya çıkacaktır. Bu noktada yapılan çalışmaların sonuçlarının ve bilimsel niteliklerinin karşılaştırılabileceği mukayeseli çalışmaların çok yapılması ayrıca önem arz etmektedir.

Ülken, “Tarihimizin Sosyolojik Tetkiki” başlıklı çalışmasında bilim olarak sosyoloji ve sosyolojik teorilerin gelişmesinde, topluma ilişkin ortaya konacak her düşünce ya da yapılacak araştırmada tarih-sosyoloji ilişkisinin kaçınılmazlığını da analiz etmiştir.

SONUÇ

Batıda ortaya çıkışının ardından Türkiye’nin bilim, düşünce ve eğitim hayatında kendine yer bulan sosyoloji ülkemizde değişik süreçlerden geçerek bugünkü konumuna erişmiştir. Entelektüel çevrelerde çeviriler, tartışmalar ve yayımlanan eserlerle edindiği yeri pekiştiren sosyoloji ülkemize gelişinin ardından ortaya çıktığı ülkelerden dahi farklı olarak yükseköğretim ve ortaöğretim programlarında yer almıştır. Sosyoloji anlayışı, toplumu anlamada problem, kavram, yöntem yaklaşımı vb. birçok konuda gelişim ve Türkiye’de kabul görme sürecinde sosyoloji değişik tarihsel kesit ve dönemlerde farklı görünüm sergilemiştir. Osmanlı’nın son dönemi ve Cumhuriyet’in ilk yılları da dâhil olmak üzere sosyolojiye yüklenen ideolojik anlam ve ondan bu istikamette beklenen işleve, teori-uygulama ayrımı sorununa, özgün bir sosyoloji literatürü oluşturulamayışının altında yatan nedenlere kadar Türk sosyolojisi kendine özgü bir gelişim, değişim seyri yaşamıştır.

Ziya Gökalp, Prens Sabahattin, Mehmet Ali Şevki vb. ilk dönem düşünce ve bilim adamlarının Türkiye’ye sosyolojinin gelişi, gelişimi, yüksek ve ortaöğretim programlarında yer alması ile ilgili çalışma ve hizmetlerinin ardından Türkiye’de sosyoloji de dahil olmak üzere bütün insan bilimlerine katkıları ile Hilmi Ziya Ülken önem arz etmektedir.

Hilmi Ziya Ülken, hayatı, eserleri, Türk bilim, düşünce ve eğitim hayatına katkıları ile ülkemizde insan bilimlerinin gelişiminde, birçok bilim dalının literatürünün oluşmasında önemli bir yere sahiptir. Ülken’in bilim anlayışı ve bu doğrultuda ortaya koyduğu ürünleri, bazı eserlerindeki içeriğe yöneltilen derlemeci, aktarmacı vb. yöntem eleştirileri dışında Türk sosyal bilim hayatı için belirleyici bir etkiye sahip olmuştur.

Ülken'in felsefe, sosyoloji, psikoloji, düşünce tarihi vb. diğer sosyal bilimler alanında verdiği önemli eserlerin yanında onu ayrıca önemli kılan ülkemizde sosyolojinin öğretimine ilişkin ilk ve en kapsamlı eseri ortaya koymasındır. Ülkemizde, eğitim bilimleri, eğitim bilimleri alt disiplinlerinin ve özellikle alan eğitimi-öğretimine ilişkin yaklaşımın ne kadar yeni olduğu dikkate alındığında Ülken'in sosyoloji öğretimini bir problem olarak ele alması ve ortaya kapsamlı bir eser çıkarması ayrıca önem arz etmektedir. Ülkemizde halen, Ülken'in eserini temel kaynak olarak alan ve bunun dışında sosyoloji öğretiminin tarihini dar bir çerçevede ortaya koyan ya da değişik öğretim düzeylerinde sorunlara işaret eden sınırlı sayıda araştırma ve makaleler dışında bir "sosyoloji öğretimi literatürü" oluştuğu söylenemez. Bu alandaki sorun bu çalışmanın kapsamı dışında olmakla birlikte Amerika Birleşik Devletleri'nde 1974'den bu yana yılda dört sayı olmak üzere sadece öğretim yöntem ve teknikleri, materyal vb. bağlamda sosyoloji öğretimi üzerine yayımlanan "Sosyoloji Öğretimi"(Teaching Sociology) dergisinin varlığı sorunun tespiti açısından önemlidir.

Ülken, Türkiye'de sosyoloji anlayışını, sosyolojik araştırma yapmanın zorluklarını, dünyada sosyoloji öğretimini, farklı ülkelerdeki sosyoloji anlayışı, araştırmaları ve öğretimini mukayeseli olarak ortaya koyduktan sonra Türkiye'deki durumu daha derinlemesine çözümlenmiş ve öneriler geliştirmeye çalışmıştır.

Ülken'e göre sosyolojinin Türkiye'ye gelişindeki sürece bağlı, Avrupa'daki gelişmelere ve Türkiye'nin Avrupa ve sonrasında Amerikan sosyoloji ekollerinin etkisinde kalmasından kaynaklı sorunlara işaret etmiştir. Ülken açısından 1950'li yıllara kadar sosyoloji, sosyolojik araştırma yapma ya da yapamama ve sosyolojinin yüksek öğretim ve ortaöğretimdeki öğretimine ilişkin sorunların temelinde sosyolojiden beklenen, ona yüklenen ideolojik işlevle reformların gerçekleştirilmesi ve toplumun dönüştürülmesi için bilimsel altyapının hazırlanma aracı olarak görülmesidir. Söz konusu sorunların sonucu olarak 1950'li yıllara kadar Türkiye'de Ülken'in toplumu anlama yöntemi olarak ortaya koyduğu yaklaşımı ile toplumsal sorunların tespit edileceği ve sonrasında bu sorunların çözümü için politikalar üretilmesi gereken çalışmalar yapılamamıştır. Türk sosyolojisi bu bağlamda Batıdan aktarmacı teorik bir düzeyde kalmıştır ve kendi

özgün literatürünü yaratmamıştır. Sosyolojinin gelişimi için dernek şeklinde örgütlenme, dergi çıkarma ve diğer yayın faaliyetlerinin önemine işaret eden Ülken, Türk sosyolojinin önce Ortadoğu ülkeleri bilim dünyası ile sonra tüm dünya sosyoloji cemiyetleri ile işbirliği içinde bilimsel gelişmeye katkı sağlaması gerektiğini de detaylı olarak tartışmıştır.

Ülken’in 1956’ya kadar Türkiye’de sosyoloji öğretimini tartıştığı içerik, sonraki gelişmeler dikkate alındığında yani Türk sosyolojisinin bütün sorunlara rağmen geldiği aşama bakımından belirli bir gelişmenin olduğunu göstermektedir ancak ülkemizde henüz her bağlamda bir “sosyoloji öğretimi” sorunu algısının olmayışı, bir literatürün oluşmamış olması ve konuyla ilgili çalışmaların yetersizliği bakımından sorunun önemini ortaya koymaktadır.

KAYNAKLAR

- Arslanoğlu, İ. (2012). *Genel sosyoloji*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aslantürk Z. ve Amman T. (2000). *Sosyoloji*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Ergun, D. (1979). *100 sorudan sosyoloji el kitabı*. İstanbul: Gerçek.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1961). *İçtimaiyat, metodoloji nazariyeleri (2. Cilt)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Kaçmazoğlu, H. B. (2001). *Türk sosyoloji tarihine giriş*. İstanbul: Birey.
- Kasapoğlu, A. (1999). *60 yıllık gelenek: DTCF’de uygulamalı sosyoloji*. Ankara: Ümit.
- Kongar, E. (1996). *Türk toplum bilimcileri*. İstanbul: Remzi.
- Sezer, B. (2008). *“Hilmi Ziya Ülken” Dünyada ve Türkiye’de sosyoloji öğretim ve araştırmaları*. İstanbul: Kitabevi.
- Tüfekçioğlu H.(1991). “Türkiye’de Sosyolojinin İşlevi”, 75. Yılında Türkiye’de Sosyoloji, İstanbul: Bağlam, ss.139-151
- Uygun, H. ve Özer, İ. (1996). Hilmi Ziya Ülken. E.Kongar(Editör), *Türk toplumbilimcileri*. İstanbul: Remzi
- Ülken, H. Z. (2008). *Dünyada ve Türkiye’de sosyoloji öğretim ve araştırmaları*. İstanbul: Kitabevi.

SUMMARY

The aim of the current study was to investigate the first comprehensive research carried out by Hilmi Ziya Ulken in the field of sociology at higher education and secondary education and published in 1956 in Turkey. Hilmi Ziya Ulken was born in Istanbul in 1901. He was influenced intellectually from Ibn-ul Emin Mahmut Kemal, an important Turkish thinker. In 1918, Ulken began to higher education in Faculty of Medicine but he did not graduate and began to Faculty of Political Sciences in 1921. In this period, he was interested in geography and philosophy. After graduation, he became a research assistant at geography department at Faculty of Literature. He worked as a history, geography and philosophy teachers in different provinces and schools. He studied social psychology during his military service. Ataturk, sent him to Germany with a scholarship programme. After coming back to Turkey, he was appointed as an associate professor of history of social doctrines to Istanbul University. He worked in Ankara, Faculty of Divinity and retired in 1973.

Parallel with its emergence in the West, sociology which was introduced in the latest period of the Ottoman Empire could hardly find its place in higher education and secondary education, such that while it was not studied in most of the European countries, it was included in the secondary education curriculum in 1924 in Turkey. In the development process of sociology like other social sciences, there were some problems in Turkey. In this period Hilmi Ziya Ulken was the one of the most important in Turkey

In his detailed study titled "Sociology Teaching and Researches in the World and in Turkey", Ulken investigated the developmental process of sociology in various countries of the world. The aspect that makes this study meaningful is that it was the first study carried out in the country in the field of sociology teaching. There were some other studies carried out into the development of sociology itself before that study in Turkey, however, none of these studies did not examine the content, methods, problems etc. of sociology teaching. In his study, Ulken investigated the introduction of sociology

in Turkey, the impact of French, German, British and American sociology echoes on Turkish sociology, the insufficiency of theoretical and practical sociological researches and sociology teaching at higher and secondary education in detail.